

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده هنرهای تجسمی

پایان نامه تحصیلی جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته ارتباط تصویری

عنوان

مقایسه تطبیقی نظام شبکه‌ای (گرید) در طراحی پوستره‌های

مکتب سوئیس و سبک موج نو

استاد راهنما

دکتر سودابه صالحی

عنوان بخش عملی

طراحی یک مجموعه، شامل پوستر، جلد مجله، جلد کتاب،

بروشور و ... در خصوص هویت دانشگاه هنر

استاد راهنمای بخش عملی

دکتر سودابه صالحی

نگارش و تمقیق

شیما سلطانی

شهریور ماه ۱۳۹۰

سپاس بی کران خداوند جهان را که قادر است و مطلق، و توانا ساخت انسان را بر مصائب راه.

بدین وسیله بر خود لازم می‌دانم که از لطف و عنایت سرکار خانم دکتر سودابه صالحی در مقام استاد راهنما که در طول این تحقیق راهنمایی‌های لازم را مبذول داشتند صمیمانه تشکر و سپاسگذاری دارم همچنین از تمامی کسانی که در به انجام رساندن این پروژه همکاری صمیمانه

اینجانب شیما سلطانی، اعلام می دارم که تمام فصل های این پایان نامه و اجزاء مربوط به آن برای اولین بار (توسط اینجانب) انجام شده است. برداشت از نوشته ها، کتب، پایان نامه، اسناد، مدارک و تصاویر پژوهشگران حقیقی یا حقوقی (فارسی و غیر فارسی) با ذکر مأخذ کامل و به شیوه تحقیق علمی صورت گرفته است.

بدیهی است در صورتی که خلاف موارد فوق اثبات شود مسوولیت آن مستقیماً به عهده اینجانب خواهد بود.

امضاء تاریخ

چکیده

این تحقیق با توجه به اهمیت شناخت سیر تکامل ساختار در قالب نظام شبکه‌ای در آثار طراحی پوستر صورت پذیرفته است و از آن جا که دو جنبش مورد تحقیق، مکتب بین‌المللی سوئیس و سبک موج‌نو، تأثیرات بنیادینی در روند تکامل ساختار آثار طراحی گرافیک تا به امروز داشته‌اند، شناخت سبک، مبانی نظری، روی‌کرد پیش‌گامان این مکتب‌ها نسبت به نظام شبکه‌ای و کاربرد آن به عنوان ساختار اثر، لازم و ضروری است.

در تحقیق پیش‌رو، ابتدا ادبیات موجود به منظور شناخت تأثیر آراء و نظریه‌های مدرنیسم بر طراحان مکتب سوئیس در مواجهه با نظام شبکه‌ای و کاربرد آن به عنوان ساختاری ساده مرور شده و سپس انواع نظام شبکه‌ای مورد استفاده طراحان توضیح و توصیف گردیده است. این دست‌ورکار در مورد سبک موج‌نو نیز دنبال شده، با این تفاوت که ساختار شبکه در آثار طراحان موج‌نو به نظام پیچیده‌تری مبدل گشته و جدا از تأثیر عقاید پست‌مدرنیستی، یکی از عواملی که در پیچیده شدن ساختار شبکه نقش داشته است، بعد و عمقی است که به واسطه‌ی ظهور رایانه در طراحی گرافیک سبک موج‌نو وارد شده و لزوماً باعث شکسته شدن سطح تخت و دو بعدی نظام شبکه‌ای مورد استفاده در آثار طراحی گرافیک مکتب سوئیس گردیده است.

پس از مرور ادبیات و استخراج ویژگی‌های دو سبک مورد مطالعه، ۲۰۳ نمونه از هر دو مکتب به صورت نمونه‌گیری سهل‌الوصول انتخاب شده و با روش کمی تطبیقی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. نتایج حاصله از این مطالعه کمی که به صورت نمودار آمده است حاکی از این است که نظام شبکه‌ای مورد استفاده طراحان سبک سوئیس کاملاً قراردادی بوده و پوسترهای این طراحان بر طبق اصول از

پیش تعیین شده طراحی گردیده، این در حالی است که پوسترهای سبک موج نو بدون رعایت کردن ضوابط مشخص طراحی شده‌اند.

واژگان کلیدی: نظام شبکه‌ای، طراحی گرافیک، مکتب بین‌المللی سوئیس، سبک موج نو، پوستر، مدرنیسم، پست مدرنیسم، مطالعه تطبیقی.

فهرست مطالب

- ۱..... چکیده‌ی فارسی
- ب..... فهرست مطالب
- ه..... فهرست تصاویر
- و..... فهرست نمودارها

فصل اول: کلیات

- ۲..... مقدمه
- ۳..... طرح مسئله و سوال‌های تحقیق
- ۵..... پیشینه‌ی تحقیق
- ۷..... طراحی تحقیق

فصل دوم: مکتب بین‌المللی سوئیس

- ۱۲..... مدرنیسم و تاثیر آن بر پیدایش مکتب بین‌المللی سوئیس
- ۱۵..... عوامل تاثیرگذار بر شکل‌گیری مکتب بین‌المللی در سوئیس
- ۱۷..... تاثیر سبک‌های پیشین بر مکتب بین‌المللی سوئیس
- ۲۰..... شکل‌گیری مکتب بین‌المللی سوئیس
- ۲۵..... مبانی نظری سبک بین‌المللی سوئیس
- ۲۶..... مشخصه‌های بصری مکتب بین‌المللی سوئیس
- ۲۹..... نظام شبکه‌ای به عنوان شاخصه‌ی مکتب بین‌المللی سوئیس

- کارکرد نظام شبکه‌ای در مکتب بین‌المللی سوئیس..... ۳۱
- ساختار نظام شبکه‌ای..... ۳۳
- نظام شبکه‌ای منوسکریپت..... ۳۶
- نظام شبکه‌ای ستونی..... ۳۷
- نظام شبکه‌ای واحدبندی..... ۳۸
- نظام شبکه‌ای سلسله‌مراتبی..... ۴۰
- نظام شبکه‌ای در آثار طراحان مکتب بین‌المللی سوئیس..... ۴۱
- جَن چیکولد..... ۴۱
- جوزف مولر براکمن..... ۴۳
- ارنست کلر..... ۴۵
- کارل گشتنر..... ۴۶
- آرمین هافمن..... ۴۷
- امیل رودر..... ۴۸

فصل سوم: سبک موج‌نو

- شروعی بر پست‌مدرن..... ۵۱
- تاثیر دادائیزم بر شکل‌گیری سبک موج‌نو..... ۵۶
- شکل‌گیری موج‌نو در آمریکا..... ۵۸
- پیش‌گامان موج‌نو..... ۶۲
- ولفگنگ وینگارت..... ۶۳
- آپریل گریمن..... ۶۷
- دنیل فریدمن..... ۷۰
- مشخصه‌های نظام شبکه‌ای در آثار هنرمندان سبک موج‌نو..... ۷۲

- ۷۴..... شکست در ساختار نظام شبکه‌ای ساده و ایجاد نظام شبکه‌ای پیچیده
- ۷۴..... شکست نظام شبکه‌ای در ساختار نوشتاری
- ۷۵..... ترکیب بصری خود انگیزته
- ۷۶..... ترکیب مفهومی، تصویری

فصل چهارم: مطالعه‌ی تطبیقی

- ۷۹..... جمع آوری و سازمان دهی نمونه‌ها در مطالعه‌ی تطبیقی
- ۸۱..... توصیف نتایج آماری
- ۹۴..... جمع بندی نتایج آماری
- ۹۵..... ساختار نظام شبکه‌ای در آثار مکتب بین‌المللی سوئیس و سبک موج‌نو
- ۹۸..... نتیجه‌گیری

فصل پنجم: پروژه‌ی عملی

- ۱۰۳..... شرح پروسه و محتوای پروژه عملی
- ۱۰۵..... فهرست منابع و مآخذ
- ۱۰۹..... فهرست منابع تصویری
- ۱۱۲..... پیوست‌ها
- ۱۱۲..... پیوست یک: نمونه‌ی پرسش‌نامه
- ۱۱۰..... پیوست دو: جامعه‌ی نمونه از پوسترهای مکتب بین‌المللی سوئیس
- ۱۱۳..... پیوست سه: جامعه‌ی نمونه از پوسترهای سبک موج‌نو
- ۱۳۰..... چکیده انگلیسی

فهرست تصاویر

- تصویر ۲-۱: جلد کتاب..... ۱۸
- تصویر ۲-۲: آگهی از مجله دَاسْتیل..... ۱۹
- تصویر ۲-۳: پیش‌طرح پشت جلد مجله (Vashch)..... ۲۰
- تصویر ۲-۴: پوستر مراقب بچه‌ها باشید..... ۲۶
- تصویر ۲-۵: پوستر فیلم..... ۲۷
- تصویر ۲-۶: پوستر کنسرت موسیقی..... ۲۸
- تصویر ۲-۷: بخش‌های اصلی نظام‌شبکه‌ای..... ۴۷
- تصویر ۲-۸: نمونه‌ای از نظام‌شبکه‌ای منوسکریپت..... ۴۸
- تصویر ۲-۹: نمونه‌ای از نظام‌شبکه‌ای ستونی..... ۳۷
- تصویر ۲-۱۰: نمونه‌ای از نظام‌شبکه‌ای واحدبندی..... ۳۸
- تصویر ۲-۱۱: نمونه‌ای از نظام‌شبکه‌ای سلسله‌مراتبی..... ۴۰
- تصویر ۲-۱۲: پوستر برای مقابله با آلودگی صوتی..... ۴۴
- تصویر ۲-۱۳: پوستر سیاسی..... ۴۵
- تصویر ۲-۱۴: پوستر روزنامه‌ای..... ۴۶
- تصویر ۲-۱۵: پوستر نابودی فرم خوب..... ۴۷
- تصویر ۲-۱۶: پوستر خانه جدید..... ۴۸
- تصویر ۳-۱: پوستر رسی‌تال دادا در لاهه، کورت شویترز و تئووان دوزبرگ..... ۵۷

- تصویر ۲-۳: آگهی چاپخانه ای. لوتوس و شرکاء..... ۵۹
- تصویر ۳-۳: پوستر نمایشگاه کونزکردیت..... ۶۵
- تصویر ۴-۳: بروشور مدرسه هنر کالیفرنیا..... ۶۹
- تصویر ۵-۳: پوستر کنسرت ارکستر سنفونیک بیل..... ۷۰
- تصویر ۶-۳: پوستر مجموعه جدید..... ۷۶
- تصویر ۷-۳: پوستر بررسی تصویر بومی..... ۷۷
- تصویر ۱-۴: پوستر کنسرت موسیقی ویوا..... ۹۵
- تصویر ۲-۴: پوستر کنسرت موسیقی ویوا..... ۹۶
- تصویر ۳-۴: پوستر برای مقابله با آلودگی صوتی..... ۹۶
- تصویر ۴-۴: پوستر فیلم..... ۹۷
- تصویر ۵-۴: پوستر kunsthalle Basel..... ۹۷
- تصویر ۶-۴: پوستر Didacta Eurodidac..... ۹۸

فهرست نمودارها

- نمودار ۱: چه گونه گی قطع پوستر در مکتب بین المللی سوئیس..... ۸۱
- نمودار ۲: چه گونه گی قطع پوستر در سبک موج نو..... ۸۱
- نمودار ۳: چه گونه گی شیوه ی بیان پوستر در مکتب بین المللی سوئیس..... ۸۲
- نمودار ۴: چه گونه گی شیوه ی بیان پوستر در سبک موج نو..... ۸۲
- نمودار ۵: چه گونه گی فضای پوستر در مکتب بین المللی سوئیس..... ۸۴

- نمودار ۶: چه گونه گی فضای پوستر در سبک موج نو..... ۸۴
- نمودار ۷: عمق تصویر در مکتب بین المللی سوئیس..... ۸۵
- نمودار ۸: عمق تصویر در سبک موج نو..... ۸۵
- نمودار ۹: تقسیم های فضایی پوستر در مکتب بین المللی سوئیس..... ۸۶
- نمودار ۱۰: تقسیم های فضایی پوستر در سبک موج نو..... ۸۶
- نمودار ۱۱: ترکیب بندی پوستر در مکتب بین المللی سوئیس..... ۸۷
- نمودار ۱۲: ترکیب بندی پوستر در سبک موج نو..... ۸۷
- نمودار ۱۳: چه گونه گی نظام به کار رفته به عنوان زیر ساخت طراحی در مکتب بین المللی سوئیس ۸۸
- نمودار ۱۴: چه گونه گی نظام به کار رفته به عنوان زیر ساخت طراحی در سبک موج نو..... ۸۸
- نمودار ۱۵: چه گونه گی ساختار نظام شبکه ای در مکتب بین المللی سوئیس..... ۸۹
- نمودار ۱۶: چه گونه گی ساختار نظام شبکه ای در سبک موج نو..... ۸۹
- نمودار ۱۷: عنصر غالب پوستر در مکتب بین المللی سوئیس..... ۹۰
- نمودار ۱۸: عنصر غالب پوستر در سبک موج نو..... ۹۰
- نمودار ۱۹: چه گونه گی نوشتار پوستر در مکتب بین المللی سوئیس..... ۹۱
- نمودار ۲۰: چه گونه گی نوشتار پوستر در سبک موج نو..... ۹۱
- نمودار ۲۱: عامل پلان اول پوستر در مکتب بین المللی سوئیس..... ۹۳
- نمودار ۲۲: عامل پلان اول پوستر در سبک موج نو..... ۹۳

مقدمه

طراحی گرافیک به عنوان یک عامل تاثیرگذار در ارتباطات و تاثیرپذیر از روحیه‌ی زمانه‌ی خود، از دیرباز تا کنون با گسترش ارتباطات بین‌المللی، شکل‌های مختلفی به خود گرفته و رو به تکامل گذاشته است. با بررسی تاریخ مکتوب طراحی گرافیک ما شاهد تحولات اساسی در این رشته، بعد از انقلاب صنعتی هستیم؛ روندی سریع در پیش رفت امکانات چاپی و فن‌آوری‌های رایانه‌ای که باعث شد تا طراح گرافیک دامنه‌ی وسیعی از امکانات را در جهت ایده و طرح خود به کار گیرد. در راستای این تغییرات، مکاتب و سبک‌های جدیدی در طراحی گرافیک شکل گرفت. شکل‌گیری این مکاتب با توجه به زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی‌یی بود که چه‌گونه‌گی ارتباطات را در جامعه‌ی مورد نظر مکتب، مشخص می‌کرد و بر طبق آن، عمل‌کرد مکتب نیز مشخص می‌شد. شناخت این تحولات و گرایش‌های اجتماعی، ما را به سوی درک هر چه بیش‌تر آثار طراحان گرافیک، بعد از انقلاب صنعتی و در گذشته‌ای نه چندان دور یاری می‌دهد.

یکی از مکاتب مهم در تحول طراحی گرافیک، مکتب سوئیس است. این سبک به عنوان یک محور و تحت تاثیر سبک‌های پیشین خود از جمله باهوس، دستیل و ساخت‌گرایی، با گرایشی مدرن در گردآوری مبانی این سبک‌ها در خود، در دهه‌ی ۱۹۵۰ تبدیل به مکتبی بین‌المللی شد. این مکتب با نام مکتب بین‌المللی سوئیس اصول طراحی‌اش را گسترش داده و در دستور کار طراحان در سراسر جهان، مخصوصاً در اروپا و امریکا قرار داد. در طی روند تحولات اجتماعی، ورود رایانه در عرصه‌ی طراحی و بروز پست‌مدرنیسم، نسل بعدی دانش‌آموختگان مکتب سوئیس، اصول این مکتب را به چالش کشیدند. گروهی از این دانش‌آموختگان این اصول را به طور کامل رد نکردند، بلکه به آن سمت و سویی متفاوت دادند و باعث به وجود آمدن موج‌نویی در اصول و قواعد مکتب سوئیس شدند که در نهایت باعث شکل‌گیری سبک موج‌نو شد. پیش‌گامان این سبک خواهان اصولی

انعطاف‌پذیر در طراحی گرافیک بودند. در این راستا قالب ساختاری مورد استفاده در طراحی آن‌ها از قوانین سرسختانه‌ی مکتب سوئیس رها و با توجه به تمایل طراح گرافیک به طور آزادانه به کار گرفته شد. آن چه در فصل‌های بعدی این تحقیق شاهد آن هستیم، مرور و بررسی سیر تکامل و تغییر مکتب بین‌المللی سوئیس و سبک موج‌نو و تاثیر آن‌ها بر ساختار طراحی گرافیک و به طور خاص بر طراحی پوستر است

طرح مسئله، اهداف و سوال‌های تحقیق

نظام شبکه‌ای^۱، ساده‌ترین راه برای رسیدن به یک ترکیب‌بندی مناسب در طراحی است. این نظام، بین عناصر صفحه روابط منطقی و منظم به وجود می‌آورد. از نظر فیزیکی، ساده‌ترین نوع نظام شبکه‌ای شامل یک سری خطوط عمودی و افقی است که یک‌دیگر را با زاویه‌ی قائمه قطع می‌کنند و در نوع پیچیده‌تر آن، خطوط بسته به عمل‌کرد طرح تغییر می‌یابد. نظام شبکه‌ای، در واقع، مجموعه‌ای سیستماتیک از تقسیمات و قوانین است که به عنوان یک دستورالعمل به طراح در گزینش و قراردعی عناصر بصری و درک هر چه بیش‌تر فضای دیداری کمک می‌کند.

---

۱. قبل از هر چیز لزوم تعریف و ترجمه‌ی اصطلاحات مورد استفاده، پرکاربرد و تخصصی در تحقیق حاضر ضروری است. گاهی پیش می‌آید که واژه و یا عبارت ترجمه شده، منظور ذاتی آن واژه یا عبارت را منتقل نکرده و باید در ترجمه‌ی آن تجدید نظر صورت پذیرد. یکی از این اصطلاحات کلیدی، واژه‌ی طراحی گرافیک است. ترجمه‌ی طراحی، به عنوان یکی از اساسی‌ترین اصطلاحات در این تحقیق با تردید به کار برده شده است، زیرا کلمه‌ی طراحی در فارسی برای واژه‌های متعددی که به طور بنیادینی با هم متفاوتند، به کار گرفته می‌شود. در فارسی، واژه **drawing**، طراحی ترجمه شده است، همین ترجمه برای کلماتی هم چون **design** و **planning** نیز مورد استفاده قرار گرفته است که البته بسیار واضح است که این کلمات با هم تفاوت چشم‌گیری دارند و ترجمه‌ی همه آن‌ها به یک کلمه، تولید سوء تفاهم و بدفهمی می‌کند. از این رو لازم به ذکر است که در این تحقیق، هر جا واژه‌ی طراحی به کار گرفته شده است، هر چند این واژه دارای معنای پیچیده و با گستره‌ای وسیع است، به منظور طرح‌ریزی و در مفهوم جامع‌تر، طرح‌ریزی هم راه با تدبیر است (ارلاف، ۲۰۰۸؛ لیوینگستن، ۱۳۸۹).

اصطلاح دیگری که در این جا می‌بایست به آن اشاره کرد، گرید (**Grid**) می‌باشد. در تحقیق حاضر ترجمه‌ی شبکه برای واژه گرید به کار گرفته شده است. باید دقت نمود که هر جا در این نوشتار از کلمه‌ی شبکه استفاده شده، منظور شبکه‌ای نظام یافته است. در نهایت، در بسیاری از مواقع اصطلاح تاپوگرافی با ترجمه‌ی "طراحی با حروف" یاد شده است.

بررسی تاریخچه‌ی نظام‌شبکه‌ای، استفاده از آن را به روم و یونان باستان بر می‌گرداند. گرچه این نظام قرن‌ها است که مورد استفاده قرار گرفته، در طول ۱۵۰ سال گذشته تغییرات فراوان اجتماعی و تکنولوژی در تمدن غرب و واکنش طراحان و هنرمندان به این تغییرها، توسعه و تحول اساسی یافته است. آن چه ضرورت بررسی نظام شبکه‌ای را بیش از پیش می‌نمایاند، کثرت و رواجی است که استفاده از این نظام در طول تاریخ هنر به طور عام و طراحی گرافیک به طور خاص داشته است. از این رو مطالعه‌ی گرایش‌ها و روی کردهای متفاوت طراحان که در گستره‌ی زمان نسبت به این نوع ساختار صورت گرفته و به طور حتم تاثیر به‌سزایی در شاکله‌ی اصلی آن و تحول این ساختار داشته، بسیار حائز اهمیت است.

پژوهش حاضر بر آن است که دو روی کرد شاخص به نظام شبکه‌ای را در تاریخ طراحی گرافیک مورد کندوکاو قرار دهد. این دو روی کرد از لحاظ تاریخی در امتداد یک دیگر بوده و به گونه‌ای تکمیل‌کننده‌ی هم هستند ولی از لحاظ اصولی، یکی شالوده‌ی دیگری را مورد سوال قرار داده و در پاره‌ای از موارد زیر و رو می‌کند. در واقع می‌توان گفت که نقطه‌ی عطفی در تغییر یکی به دیگری در سیر رشد نظام شبکه‌ای اتفاق می‌افتد. این رویداد در بازه‌ی زمانی ۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰ رخ می‌دهد و دو مکتب بین‌المللی سوئیس و سبک موج‌نو را در بر می‌گیرد.

مکتب بین‌المللی سوئیس زمانی پا به عرصه‌ی وجود می‌گذارد که اعتقاد به اصالت عقل و منطق بسیار رشد نموده است، لذا این مکتب بسیار پای بند به پی‌گیری اصول و قوانین منطقی به عنوان زیر ساخت طراحی خود است. برعکس، موج‌نو زمانی رخ می‌نمایاند که رایانه ظهور نموده و نظام ساده‌ی خطی و سیستماتیک عقلانی می‌رود تا جای خود را به پیچیدگی ناشی از رشد فن‌آوری و فلسفه‌ی پست مدرن دهد. این جاست که تاثیر این پیچیدگی را در رفتار طراحان موج‌نو نسبت به نظام شبکه‌ای شاهد هستیم. موج‌نو در هم‌آهنگی با روح زمانش هم چون پیش‌کسوت خود، مکتب بین‌المللی سوئیس، در دهه‌ی ۱۹۸۰ به سرعت رشد کرده و خود را تثبیت می‌کند و به عنوان یک حرکت جدید بین‌المللی خود را بسیار پر قدرت و مستقل مطرح می‌نماید.

همان طور که گفته شد از آن جا که نظام شبکه‌ای در طراحی گرافیک نقش اساسی‌یی به عهده داشته، شناخت روند شکل‌گیری و تغییراتی که در آن صورت گرفته، بسیار ضروری به نظر می‌رسد. این شناخت به دست‌اندرکاران این رشته کمک می‌کند تا درک و فهم عمیق تری نسبت به تاریخ طراحی گرافیک از یک سو و فرایند طراحی خود از سوی دیگر پیدا نمایند. هدف کلی این پژوهش مقایسه‌ی ساختار نظام‌های شبکه‌ای به کار رفته در پوسترهای مکتب بین‌المللی سوئیس با سبک موج‌نو است. از بین آثار گرافیکی، پوستر به دلیل رواج بیش‌تر در این دو مکتب انتخاب شده است. از طرفی پیش‌برد بهتر پژوهش نیاز به محدود کردن دامنه‌ی تحقیق داشته است. از این رو سعی شده نمونه‌ها در مقایسه‌ی آماری تماماً از بین پوسترهای منتشر شده تحت عنوان این دو سبک، انتخاب شوند.

برای نیل به هدف کلی این پژوهش، بررسی ادبیات موجود در این زمینه ضرورت داشته است. به همین دلیل از دیگر اهداف این تحقیق شناسایی سیر تحول، ویژگی‌ها و روی‌کردهای متفاوت با ساختار شبکه‌ای در طول زمان در دو سبک نام‌برده بوده است. به طور کلی می‌توان گفت که پژوهش حاضر در پی پاسخ به سوال‌های زیر است:

- ۱) نظام شبکه‌ای در دوران مدرن چگونه تعریف می‌شود و دارای چه مشخصه‌هایی است؟
- ۲) روی‌کرد طراحان مکتب بین‌المللی سوئیس به نظام شبکه‌ای چگونه بوده است؟
- ۳) ساختار نظام شبکه‌ای در طراحی سبک موج‌نو دارای چه مفهوم و ویژگی‌هایی است؟
- ۴) ساختار پوسترهای مکتب بین‌المللی سوئیس چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی با پوسترهای سبک موج‌نو دارند؟

پیشینه‌ی تحقیق

در بررسی منابع مکتوب چاپی و الکترونیک، با وجودی که هم سامانه‌های الکترونیکی پایان‌نامه‌های فارسی و هم پایگاه‌های پایان‌نامه‌های انگلیسی مورد بررسی قرار گرفت، تنها یک پایان‌نامه با عنوان

گريد مجله مرتبط با موضوع طرح پيشنهادی به دست آمد. ماندانا احمدوزیر (۱۳۸۲) در پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد خود، در مورد نظام‌شبکه‌ای (گريد) مجله و تقسیم‌بندی‌های آن بحث کرده است. او معتقد است که در نشریه‌های مختلف، نحوه‌ی به کارگیری نظام‌شبکه‌ای به منظور ساماندهی عناصر، بسیار متنوع و پیچیده می‌باشد. احمدوزیر بحث می‌کند که هدف طراح، تقسیم صفحه برای دست‌یابی به نظام‌شبکه‌ای (گريد) کارآمد است. این نظام به طراحان کمک می‌کند تا ارتباط منطقی میان متن و گرافیک صفحه برقرار کنند. در واقع، احمد وزیر به بررسی خصوصیت‌های شبکه و چه‌گونه‌گی طراحی نظام‌شبکه‌ای منسجم برای مجله پرداخته است، ولی در پایان‌نامه خود به رویکردهای متفاوت به نظام‌شبکه‌ای در طول تاریخ طراحی گرافیک اشاره‌ای نکرده است.

شادی بنده‌ای (۱۳۸۰) نیز در پایان‌نامه‌ی خود با عنوان *نقش زبان تصویر در برقراری ارتباط به عناصر اولیه‌ی بصری، ویژگی‌های یک پیام تصویری، نحوه‌ی برقراری ارتباط با مخاطب و شیوه‌های کنترل تاثیرهای ناشی از برخورد و مشاهده‌ی یک پیام تصویری به عنوان مقدمه‌های سواد بصری*، اشاره دارد. او در پایان‌نامه خود به اهمیت زبان تصویر اشاره می‌کند ولی در مورد اجزاء آن صحبتی به میان نمی‌آورد.

بحث نظام‌شبکه‌ای با تمام اهمیتی که در تاریخ ارتباط تصویری چه در دوران مدرن و چه در پست‌مدرن داشته، متأسفانه مورد اقبال قرار نگرفته و هیچ پژوهش منسجمی به فارسی در مورد آن انجام نشده است. این امر، خود، ضرورت پژوهش پيشنهادهی را بیش از پیش می‌نمایاند. البته منابع چاپی چندی در این مورد وجود دارند که از میان آن می‌توان به سیستم‌گريد در طراحی گرافیک، نوشته‌ی جوزف مولر براکمن (۱۹۹۶)؛ *طراحی برای ارتباط: مبانی مفهومی طراحی گرافیک*، تالیف رزنيک (۲۰۰۳)؛ *گريد‌ها: ساختار طراحی گرافیک*، اثر جوت (۱۹۴۵)؛ *چه‌گونه‌گی طراحی گريد‌ها و استفاده‌ی موثر از آن‌ها*، نوشته‌ی سوآن (۱۹۸۹) و *طراح و گريد* تالیف رابرتز (۲۰۰۵) اشاره کرد. البته بیش‌تر این منابع به اصول فنی و کاربرد نظام‌شبکه‌ای در طراحی گرافیک به طور عام پرداخته‌اند، ولی اشاره‌ی جامعی به سیر تحول آن نداشته‌اند. تنها ساختن و شکستن گريد، تالیف تیموتی سامارا به این

مهم پرداخته و در حین تحلیل نظام شبکه‌ای در آثار متنوع گرافیکی هم از لحاظ سبک و هم از لحاظ دوره‌ی تاریخی، نگاهی ساختاری/تحلیلی نیز به کاربرد آن در این آثار دارد.

دو مکتب بین‌المللی سوئیس و موج‌نو، سبک‌هایی هستند که مفهوم نظام‌شبکه‌ای را به عنوان ساختار آثار گرافیکی دگرگون کرده‌اند. ولی در هیچ یک از منابع به دست آمده، به آن‌ها پرداخته نشده است. بنابراین ضرورت تحقیق در مورد چه‌گونه‌گی روی‌کرد طراحان این سبک‌ها در پیش‌برد دانش رشته، از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. تحقیق پیشنهادی، در پی تحقق این امر می‌باشد.

طراحی تحقیق

طراحی پژوهش حاضر با شناسایی و جمع‌آوری منابع مکتوب چاپی و الکترونیک آغاز گردیده است. پس از اطمینان از اعتبار منابع، ویژگی‌های بصری دو سبک سوئیس و موج‌نو که موضوع مقایسه در این تحقیق هستند، به واسطه‌ی مرور ادبیات مکتوب موجود شناسایی گردید. نتیجه‌ی این مرور ادبیات و شناسایی ویژگی‌های این دو مکتب در فصل‌های دوم و سوم پایان‌نامه ارائه شده است. گفتنی است که روش پژوهش حاضر از نوع ترکیبی^۱، توانانی از روش‌های کمی^۲ و کیفی^۳ می‌باشد. بدین معنا که مرور ادبیات با نوعی تحلیل و تفسیر که از ویژگی‌های روش‌های کیفی است، هم‌راه بوده است، همین‌طور پس از توصیف داده‌های کمی نتایج آن در فصل چهارم آمده است که به واسطه‌ی روش کیفی جمع‌بندی و نتیجه‌گیری شده است.

پس از مرور ادبیات و استخراج ویژگی‌های بصری دو سبک، مرحله‌ی دوم پژوهش آغاز گردید. این مرحله با جمع‌آوری داده‌های بصری از هر دو سبک هم‌راه بوده، به طوری که این داده‌ها از منابع مکتوب و الکترونیک گرد آمده‌اند. جامعه‌ی آماری این بخش از تحقیق پوسترهای منتشر شده در این دو مکتب هستند. از آن‌جا که دست‌رسی به همه‌ی پوسترهای این دو سبک امکان‌پذیر نبوده،

-
1. multimethod
  2. quantitative method
  3. qualitative method

نمونه‌گیری در این پژوهش از نوع نامحتمل سهل الوصول^۱ انتخاب گردیده است. در نمونه‌گیری نامحتمل سهل الوصول، احتمال انتخاب برای همه‌ی نمونه‌ها یکسان نیست. نمونه‌گیری سهل الوصول معمولاً زمانی استفاده می‌شود که محقق به همه‌ی نمونه‌ها دست رسی ندارد (مک‌میلان و شوماخر، ۲۰۰۱).

گردآوری نمونه‌های بصری، دسته‌بندی نمونه در دو گروه عمده‌ی آثار پوستر مکتب بین‌المللی سوئیس و آثار پوستر سبک موج‌نو، با کدگذاری نمونه‌ها ادامه یافته است. برای کدگذاری نمونه‌ها از حروف الفبای لاتین به علاوه اعداد ترتیبی استفاده شده است. به این ترتیب که ۲ گروه اصلی با حروف A و B شناخته می‌شوند و هر اثر داخل پوشه زیر گروه خود قرار گرفته و دارای کد عددی است که با 01 شروع شده و ادامه می‌یابد. در ضمن برای استفاده‌های بعدی، نام طراح، سال انتشار پوستر و موضوع اثر به هم راه کد در کنار تصویر ثبت شد. پس از این مرحله بر اساس ویژگی‌های استخراج شده در مرحله‌ی مرور ادبیات، پرسش‌نامه‌ای طراحی گردید که برای هر اثر، به وسیله محقق، پاسخ داده شده است. توضیح مراحل این بخش در شروع فصل چهارم به تفصیل آمده است.

داده‌های به دست آمده از آزمون آثار به واسطه‌ی پرسش‌نامه‌های طراحی شده مورد تحلیل قرار گرفته است و نتایج آن به صورت نمودارهایی در فصل چهارم ارائه شده است. این نتایج پس از توصیف با استفاده از روش‌های مطالعه تطبیقی تحلیل گردیده است.

مطالعه‌ی تطبیقی یکی از روش‌های پژوهش کمی و کیفی است که در آن دو یا چند متغیر یا فرایند هم‌گون که می‌توانند نمونه‌ها و موارد محسوس یا نامحسوس باشند، برای یافتن اشتراک‌ها و غالباً تفاوت‌های بین پدیده‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرند؛ با این هدف که با توصیف و تبیین اشتراک‌ها و اغلب تفاوت‌ها، بتوان آن پدیده‌ها را شناسایی کرد و به تفسیرها و احتمالاً تعمیم‌های تازه دست یافت (غفاری، ۱۳۸۸). شیوه و روش مطالعات تطبیقی امروزه در گستره‌ی علوم انسانی از

---

1. convenience nonprobability sampling

اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. به طوری که بسیاری از محققان بر این امر واقفند که این شیوه‌ی مطالعاتی نکات مهمی از گستره‌ی اندیشه‌گی را مورد نقد و بازخوانی قرار می‌دهد (رهادوست، ۲۰۰۷). غلامرضا غفاری (۱۳۸۸) اساس علم و شناخت را از طریق مقایسه دانسته و موضوع مورد اختلاف را سطح این مقایسه‌ها می‌داند. چارلز راگین^۱ (۱۹۸۷) نیز مطالعات تطبیقی را یکی از روش‌های ایده‌آل برای موضوع‌های روش‌شناسانه معرفی می‌کند. راگین روش تطبیقی را که روشی مرسوم در بررسی‌های اجتماعی است، مختص مقایسه بین دو جامعه ندانسته بلکه معتقد است کارهای تطبیقی - تاریخی بسیاری را می‌توان برشمرد که در آن‌ها، مقایسه تحلیلی، چند سطحی بوده و در سطح کلان و گاهی درون سیستم‌ها نیز مطرح شده است. مطالعات تطبیقی عموماً سه فرایند توصیف، مقایسه، و نتیجه‌گیری را در بر دارند، مطالعات تطبیقی توصیفی به پژوهش‌های اکتشافی خاصی اطلاق می‌شوند که هدفشان صرف توصیف دو یا چند پدیده یا وضعیت از طریق مقایسه ویژگی‌های آن‌هاست. در حالی که مطالعات تطبیقی هنجاری هدف‌هایی فراتر از توصیف دارند و متضمن داوری و ارزش‌گذاری آزمودنی‌ها می‌باشند و می‌توانند انواع پژوهش‌های تطبیقی علی، رده‌بندی، مطالعات تطبیقی برای بهبود فرآورده‌ها، و مطالعات تطبیقی با هدف تصمیم‌گیری در سطح ملی و فراملی را دربرگیرند (رهادوست، ۲۰۰۷).

به کارگیری روش تطبیقی به صورت نظام‌مند و علمی به اواخر قرن ۱۹ و اوایل قرن ۲۰ باز می‌گردد. در این زمان غربی‌ها تحت تاثیر دیدگاه‌های اگوست کامت^۲ و نظریه‌های مبتنی بر تکامل اجتماعی، دست به مطالعات تطبیقی درباره‌ی ملل و اقوام دیگر زدند (رهادوست، ۲۰۰۷). در اواسط قرن بیستم با پدید آمدن دیدگاه‌های کثرت‌گرا، نظریه‌های همگون‌سازی تقریباً به شکست انجامید. اما هنوز هم بسیاری از حوزه‌های علوم اجتماعی عرصه‌ی مباحثه‌های دو نگرش است: یکی نگرش خاص‌گرا که قائل به قیاس‌ناپذیری تفاوت‌ها است و دیگر نظریه که معتقد به مقایسه‌پذیری فرهنگ‌ها و ملل می‌باشند.

---

1. Ragin
2. Auguste Comte

هم اینک در آغاز هزاره‌ی سوم، می‌توان ناظر به سه تحول عمده در مطالعات تطبیقی بود: نخست این که پژوهش‌ها تحت تأثیر تحولات عصر پست‌پوزیتیویسم و پست‌مدرنیسم و بین‌رشته‌ای شدن حوزه‌ها، پیچیده‌تر شده‌اند و از انواع روش‌ها و متون (مثل پژوهش پیمایشی، تاریخی، مطالعه موردی، و غیره) استفاده می‌کنند؛ دیگر این‌که هم‌سو با نفوذ روش‌های کیفی از نگرش‌های پوزیتیویستی (که در آن آزمودنی‌ها قابل اندازه‌گیری دقیق بوده و نتایج قابل تعمیم هستند)، فاصله می‌گیرند؛ و سومین تحول، سیاسی شدن این مطالعات و تبدیل آن‌ها به ابزارهای تصمیم‌گیری در سطح ملی و بین‌المللی است (رها دوست، ۲۰۰۷).

به طور کلی می‌توان گفت که مطالعه‌ی تطبیقی، فرآیندی پژوهشی مرکب از شش مرحله اساسی است: (۱) تدوین مسئله؛ (۲) تعیین دامنه تحقیق؛ (۳) تدوین فرضیه؛ (۴) استقصای موارد شباهت و تفاوت؛ (۵) توصیف مواضع خلاف و وفاق؛ و (۶) تبیین مواضع خلاف و وفاق (پورحسن، ۲۰۰۷). مطالعه تطبیقی هم چنین، بر گزینش مبتنی است. وقتی به مقایسه‌ی آراء و مکاتب می‌پردازیم، ملاک تطبیق‌پذیری، وجود نقطه‌ی تماس، حداقل در یکی از اضلاع معرفتی است. وجود مسئله‌ای بیش و کم یک‌سان اما متعلق به دو پارادایم متفاوت، جواز و بهره‌ی مطالعه‌ی تطبیقی را نشان می‌دهد (پورحسن، ۲۰۰۷). از این رو روش تطبیقی بهترین روش مورد مطالعه در این تحقیق در جهت بررسی ساختار در طراحی‌های گرافیک در غالب نظام‌شبکه‌ای بوده که از آن سود برده شده است. در ادامه‌ی تحقیق کمی نمونه‌ها، ۱۲ اثر از دو هنرمند برجسته از هر یک از این دو سبک، برگزیده شده و ساختار خطی آن‌ها رسم شده است. این ساختارها نیز با یک‌دیگر مقایسه شده‌اند و نتیجه آن با نتایج به دست آمده از تحقیق کمی آماری تطبیق داده شد. نتایج این فصل به علاوه جمع‌بندی ادبیات مکتوب موجود که در فصل دوم و سوم آمده بود، در نتیجه‌گیری نهایی مورد بحث قرار گرفته است.

در این فصل ابتدا به روند شکل‌گیری مکتب سوئیس و سپس به گسترش آن تا بین‌المللی شدن می‌پردازیم. در این راستا تاثیر مبانی نظری مدرنیسم، تاریخچه و هم‌چنین عوامل تاثیرگذار بر پیدایش این مکتب را مورد بررسی قرار می‌دهیم. اهمیت فراوان درک این مطلب که عوامل ظهور و سپس فراگیر شدن مکتب بین‌المللی سوئیس چیست، ما را در رسیدن به اهداف تحقیق پیش رو یاری می‌کند، زیرا شناخت چه‌گونه‌گی شکل‌گیری مکتب سوئیس و عواملی که باعث فراگیر شدن این مکتب در جهان شده‌اند، زمینه‌ی نظری مقایسه‌ی آثار دو سبک تاثیرگذار در تاریخ طراحی گرافیک، یعنی مکتب بین‌المللی سوئیس و سبک موج‌نو را فراهم می‌آورد.

مدرنیسم^۱ و تاثیر آن بر پیدایش مکتب بین‌المللی سوئیس

واژه‌ی مدرن از نظر ریشه‌شناسی به معنای جدید، اکنون و حاضر نیست بلکه این واژه از حیث لغت به معنای در حد و اندازه در آوردن است و می‌توان گفت مقصود از این کلمه هندسه می‌باشد. بنابراین، دوران مدرن، دوران غلبه فکر ریاضی و نگاه نظام‌یافته بر هستی است (ریخته‌گران، ۱۳۸۰). مدرنیسم پدیده‌ای است که مستقیماً با تاریخ و گذشته‌ی فرهنگ غرب مرتبط است. مدرنیسم یک دگرگونی هنری نیست بلکه انقلابی در بنیان بیان حسی یا زیبایی‌شناختی است. هنرمند جامعه مدرن به برداشت و درک تازه‌ای از واقعیت رسیده است، برای او واقعیت هیچ چیز به معنای حضور خارجی آن و یا ظهورش به ادراک حسی سوژه نیست. آن چه تا قبل از مدرنیسم قطعی و حتمی فرض می‌شده است به نظر هنرمندان مدرن قراردادی است که قطعیت وجودی ندارد (احمدی، ۱۳۸۰). مدرنیسم در هنر و ادبیات به معنای گسستن خودآگاهانه از گذشته و جست‌وجوی قالب‌های جدید برای بیان است. تحول طراحی گرافیک در دوره‌ی مدرن قرن بیستم با نقاشی، شعر و معماری نو، رابطه‌ای تنگاتنگ دارد. برخی از جنبش‌های قرن بیستمی همانند کوبیسم^۲، فتوریسم^۳، دادائیسم^۴،

-
1. Modernism
  2. Cubism
  3. Futurism
  4. Dada